

JIE

Year/Yıl 2023 | Volume/Cilt 3 | Issue/Sayı 1
Journal of Islamic Economics | İslam Ekonomisi Dergisi

**Erhan Akkaş. İslami Finansın Politik Ekonomisi: Körfez Ülkeleri Uygulaması
(Kitap Değerlendirmesi, İktisat Yayınları, 2022, 302 s.)**

Muhammed Emin Durmuş | muhammeddurmus@sakarya.edu.tr | ORCID: 0000-0003-2468-8551

Dr. Öğretim Üyesi, Sakarya Üniversitesi, SBF Fakültesi, İslam İktisadı ve Finansı
Bölümü, İSEFAM, Sakarya/Türkiye

Araştırma Bilgisi / Research Information

Araştırma Türü / Research Type	Kitap Tahlili / The Political Economy of Islamic Finance: The Case of the Gulf Countries
Teslim Tarihi / Date of Submission	10.01.2023
Kabul Tarihi / Date of Acceptance	13.01.2022
Yayın Tarihi / Date of Publication	15.01.2023
DOI	10.55237/jie.1232234
Atıf / Citation	Durmuş, Muhammed Emin. 2023. "Erhan Akkaş. İslami Finansın Politik Ekonomisi: Körfez Ülkeleri Uygulaması (Kitap Değerlendirmesi, İktisat Yayınları, 2022, 302 s.)." Journal of Islamic Economics 3(1):96-101
Hakem Değerlendirmesi / Peer-Review	Editör Kontrolü / Editorial Check
Etik Beyanı / Ethical Statement	Bu çalışmayı yürütür ve yazarken kullanılan tüm kaynaklara uygun bir şekilde atıfta bulunulmuştur / While conducting and writing this study, all the sources used have been appropriately cited.
İntihal Kontrolü / Plagiarism Checks	Evet – iThenticate // Yes - iThenticate
Çıkar Çatışması / Conflict of Interest	Yazarın beyan edecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur / The author has no conflict of interest to declare.
Şikayet / Complaints	jie@asbu.edu.tr
Destek Fonu / Grand Support	Yazar, bu araştırmayı yaparken herhangi bir dış finansman almadığını beyan eder / The author acknowledges that they received no external funding in support of this research.
Telif Hakkı ve Lisans / Copyright & Licence	Dergimizde yayın yapan yazarlar CC BY-NC 4.0 kapsamında lisanslanan çalışmalarının telif hakkını saklı tutar / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Editörlüğü Erhan Akkaş tarafından yapılan *İslami Finansın Politik Ekonomisi: Körfez Ülkeleri Uygulaması* başlıklı derleme kitap, 11 farklı bölümden oluşmakta olup her bölüm alanında uzman akademisyenler tarafından yazılmıştır. Teori ve uygulama olarak iki kısımda planlanan kitabın ilk kısmında 4, ikinci kısmında ise 7 bölüm yer almaktadır. Teori kısmında, İslami finans kurumlarının ortaya çıkışı, kalkınma ile ilişkileri, sosyal refaha katkıları ve kurumsal iktisatla alakası; uygulama kısmında ise KİK üyesi olan Bahreyn, BAE, Katar, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Umman'ın politik ekonomisi bağlamında İslami finans gelişimleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Kitabın birinci bölümünde Harun Şencal, İslami finansın ortaya çıkışını ve gelişimini politik ekonomi açısından değerlendirmiştir. Bunu yaparken İslami finansın ortaya çıkmasında ve gelişmesinde Müslüman ülkelerdeki politik ekonominin önemli bir rol üstlendiğini, bundan dolayı her ülkede İslami finansın farklı süreçlerden geçtiğini ve farklı işlevler yerine getirdiğini vurgulamıştır. Yazarın bu iddiasını Pakistan, Türkiye, Endonezya, Malezya ve KİK ülkeleri gibi çeşitli ülkeler üzerinden verdiği örneklerle temellendirmesi çalışmaya derinlik katmıştır. Çalışmada, İslami finansın ilk temsilcisi olan Mith Ghamr'ın her ne kadar kapitalist piyasa içerisinde İslami prensiplere uygun olarak faaliyet göstermeye çalışan hibrit bir model olarak ortaya çıkmış olsa da aynı zamanda İslami finansın geleceğinin bankacılık etrafında şekillenmesine sebep olduğuna değinilmesi okuyucuya eleştirel bir bakış açısı kazandırması hasebiyle önemlidir. Zira yazara göre, Müslümanların kalkınması adına atılan bu tür adımların, İslami değerlere sahip bir kalkınma anlayışına uygunluğu sorgulanmadan atılmış olmasının ve bu ülkelerin sosyo-politik durumlarının İslami finans kurumlarının kapitalist kurumlardan büyük ölçüde farklılaşmamasında önemli bir etkisi vardır. Bu sebeple yeni ortaya çıkan finansal teknolojiler, İslami finansa entegre edilirken aynı hataya düşülmemesi adına bu teknolojilerin arka planındaki varlık ve bilgi anlayışının enine boyuna tartışılması gerektiğini ifade etmiştir. Sonuç olarak çalışmada, yerel olarak başlayan İslami finans kurumlarının kısa sürede dünyaya yayılarak geleneksel finans kurumlarıyla rekabete girdiği, bu kurumların Müslüman ülkeler arasında sermaye aktarımında bir araç olduğu gibi toplumun sosyo-ekonomik yapısının Müslümanlar lehine dönüştürülmesinde önemli bir rol oynadığı ve Müslümanların helal yoldan servetlerini yatırıma dönüştürmelerine vesile olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İkinci bölümde İsa Yılmaz, özellikle son iki yüzyılda hem ulus devlet politikalarında hem de küresel politikalarda önemli bir yeri olan kalkınma düşüncesini, modern İslam İktisadı veçhesinden eleştirel bir dille ele almaktadır. Yazara göre kalkınma düşüncesinin iktisadi bir politika olarak hayatımıza girdiği 19. yüzyıldan bu yana tüm ekonomiler Avrupa-merkezci olarak gelişen kalkınma serüveninde kendilerine bir yer bulma çabasındadırlar. Ancak kalkınma rekabetine giren ülkelerin; toplumsal, kültürel, politik ve iktisadi tecrübelerinin öznelliğini göz ardı ederek, Avrupa'nın kendi ideolojisine göre kurallarını belirlemiş olduğu kalkınma politikalarını "ahlaki bir alıntı" olarak kabul etmeleri kalkınma adına doğru sonuçlar doğurmamaktadır. Aynı şekilde gelişmiş dünya ekonomilerinin kendi iktisadi evrelerine göre kalkınma hedeflerine yön vermektedirler. Nitekim gelişmiş ülkeler 1970'li

yıllara kadar kalkınmanın en yaygın ölçütü olarak sanayileşmeyi kabul ederlerken, bu tarihten itibaren finans kapitalizmi küresel kalkınmanın tek şartı olarak kabul edilmeye başlanmışlardır. Bu da onları takip eden az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin bir önceki kalkınma hedefine ulaşmadan bir sonraki hedefe geçmelerine yani tutarsız politikalara maruz olmalarına yol açmaktadır. Bu bağlamda yazar, Avrupa-merkezci kalkınma hedeflerini ön kabulde yola çıkan Müslüman ülkelerin ancak erken sanayisizleşme ve finansallaşmalarına bir diğer ifadeyle kapitalist kalkınma yönünde bir başarısızlık göstermelerine sebep olduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir. Yazarın iddialarını Müslüman ülkelerin iktisadi yapılara dair birtakım grafiklerle desteklemesi, okuyucunun ikna olması açısından önem arz etmektedir. Bununla beraber yazarın sadece meseleyi ortaya koymakla kalmayıp adaletli bir kalkınma için insanın kalkınmanın merkezinde yer alması gerektiğini dolayısıyla bu alanda yapılacak çalışmalarda bu hususun göz önünde bulundurulması şeklinde bir çözüm önerisi sunması yerinde olmuştur.

Kitabın üçüncü bölümünde Hakan Kalkavan, İslam ekonomisi düşüncesi ve ilkelerinden hareketle ortaya çıkan İslami finansın, konvansiyonel finans kurumlarıyla rekabet edebilme ve piyasada varlığını devam ettirebilme güdüsüyle karı ve piyasayı önceleyen bir duruma dönüştüğüne vurgu yaparak, gelir eşitsizliği ve ekonomik refah bağlamında İslam ekonomisi ve İslami finansı mukayese etmektedir. Buna göre yazar, İslam ekonomi düşüncesinin sosyoekonomik refahı gözeten, adaletli bir iktisadi yapıyı inşa etmeyi amaçlarken, İslami finansın, finansal araç ve uygulamaların şeklen fıkha uygunluğunu gaye edinmek suretiyle sosyoekonomik refahı göz ardı ettiğini eleştirel bir dille ortaya koymaktadır. Nitekim bu durum İslami finansın, geleneksel finansal sisteme entegre olmasına dolayısıyla sosyoekonomik refah ve adaleti sağlama noktasında kendisinden beklenen sonucu verememesine sebep olmuştur. Halbuki yazara göre İslam ekonomisi, toplumsal refah ve adaleti hem ekonomik hem de manevi olarak gerçekleştirebilmeye kadirdir. Buradan hareketle yazar, İslami finansın sürdürülebilir sosyoekonomik refahı gerçekleştirebilmesi için İslam ekonomisinin ortaya koymuş olduğu ilkelere bunun da ötesinde bu ilkelerin gerçekleştirmek istediği amaca uygun hareket etmesi gerektiği yönünde önerilerde bulunmuştur. Bu bağlamda Kalkavan, İslami bankaların yoğun bir şekilde kullandığı ancak ülkelerdeki toplam üretimin artmasına sınırlı katkısı bulunan murabaha ve teverruk gibi uygulamaların kullanımının azaltılmasını buna karşın reel üretime beklenen katkıyı sağlama potansiyeline sahip iş ortaklıklarına yönelmeyi önermektedir. Zira İslami finans ancak bu şekilde ekonomik eşitsizliği azaltarak sosyal refahın topluma yayılmasına katkı sağlayabilir.

Kitabın dördüncü bölümünde Adem Levent, konvansiyonel iktisadi faaliyetlere alternatif sunma gayesinde birleşen yeni kurumsal iktisat ile İslam iktisadı ve finansını metodolojik olarak ele almaktadır. Buna göre İslam iktisadı ile genel olarak heterodoks iktisat çalışmaları arasında metod ve kavramsal çerçeve açısından benzerlikler bulunsa da aralarında gaye açısından fark bulunmaktadır. Yazar, İslam iktisadının kendine özgü bu heterodoks özelliğinin onu heterodoks iktisat okullarından kurumsal iktisada yakınlaştırdığını, dolayısıyla bu iki iktisadi düşünce arasında metodolojik bir tartışma yürütmenin anlamlı

olacağını düşünmektedir. Ancak yazar, bu iki düşünce arasında metodolojik bir ilişki geliştirmeden önce konunun daha iyi anlaşılması için kurumlar ve organizasyonlar arasında bir ayırım yapılmasının önem arz ettiğine işaret eder. Bu bağlamda İslam iktisadının temel ilkelerini kurum; bu ilkelere bağlı olarak oluşturulan kuruluşları ise organizasyon olarak kabul etmiştir. Böyle bir ayrımla yazar, kapitalist iktisat faaliyetlerine alternatif olma iddiası taşıyan İslam iktisadının daha iyi anlaşılacağını düşünmektedir. Yazarın bu düşüncesi, İslami finans organizasyonlarındaki eksiklikler ve kusurlardan hareketle İslam iktisadının temel ilkelerine yönelik olumsuz eleştirilerde bulunma imkanını ortadan kaldırması açısından isabetli olmuştur.

İslam politik ekonomisi adına genel bir teori ortaya koyduktan sonra kitabın ikinci kısmında, genelde İslami finansın özelde ise İslami finans kurumlarının gelişiminde önemli bir rolü olan Körfez ülkelerinin her biri farklı bir bölümde ele alınmıştır. Ancak bunun öncesinde kitabın editörü olan Erhan Akkaş tarafından Körfez bölgesinin politik ekonomisi ve İslami finansa yapmış olduğu katkı bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Bu bağlamda Akkaş, ilk olarak 1970'lerde Körfez bölgesinde petrol keşfedilmesiyle birlikte bölge ülkelerinin siyasi ve ekonomik dönüşüm sürecine girdiklerini ve bölgenin yükselen ekonomik potansiyeli sonucunda Körfez İşbirliği Konseyini (KİK) kurmak suretiyle tek bir kaynağa bağımlı olan ekonomilerini çeşitlendirme yolları aradıklarını ifade etmiştir. Buna göre her ülke kendi toplumsal dinamiklerinden hareketle ulusal vizyonlar belirlemişlerdir. Yazar Körfez ülkelerinin ekonomilerini çeşitlendirme arayışları neticesinde en pratik ve hızlı çözüm olarak İslami finansı keşfettiklerini iddia etmektedir. Böylece KİK ülkeleri gelir fazlalarını bu sektöre kanalize ederek İslami finansın gelişimine önemli katkıda bulunurlarken bir yandan da İslami finansın bu ülkelerin ulusal ekonomik vizyonları çerçevesinde belirledikleri hedefleri gerçekleştirebilmeleri yolunda önemli bir rol oynadığı ifade edilmiştir.

Kitabın altıncı bölümünde Abdurrahman Yazıcı, Bahreyn'in finansal ve ekonomik yapılarından hareketle hem dünyada hem ülke içinde İslami finansın gelişimini güncel ekonomik veriler yardımıyla ortaya koymaya çalışmıştır. Yazar, diğer KİK ülkelerine nazaran daha az petrol rezervine sahip olmasının Bahreyn'i, ekonomik çeşitlilik sağlamak amacıyla petrol dışı sektörlerle yöneldiğini, bu sektörlerden en önemlisinin de İslami finans olduğunu iddia etmekte ve bunu çeşitli verilerden hareketle kanıtlamaya çalışmaktadır. Çalışma neticesinde Bahreyn'in İslami finansı, ekonomik çeşitlilik noktasında en iyi alternatif olarak kabul etmesinin, ülkede bu sektöre yönelik regülasyon, kurumsal ve fıkhi yönetim, kurumsal sosyal sorumluluk çalışmalarının diğer pek çok İslam ülkesine nazaran gelişmesinde önemli bir katkısının olduğu tespit edilmiştir.

Cem Korkut tarafından kaleme alınan yedinci bölümde, BAE'nin tarihsel süreçte izlediği ekonomi politikalarının İslami finans sektörünün gelişimi üzerindeki olumlu/olumsuz sonuçları analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada BAE'nin nasıl kurulduğundan, hangi emirliklerden oluştuğundan, nüfusundan, coğrafi özelliklerinden, yüzölçümünden ve yönetim şekliyle bahsedilmiş olması, okuyucunun zihninde bu ülkeye dair genel bir tezahür oluşması açısından yerinde olmuştur. Yazar kısaca, diğer KİK ülkelerinde olduğu gibi

BAE'nin de petrole dayalı ekonomisini çeşitlendirme yönünde önemli adımlar attığını, bu bağlamda İslami finans, turizm, helal gıda gibi sektörler önem verdiğini ve dünyada özellikle İslami finans sektörünün öncülerinden olduğunu belirtmektedir. Ancak BAE'nin ekonomik olarak kalkınmasıyla birlikte 2011 yılından sonra bölge ülkeleri ile işbirliği yapmak yerine bu ülkelerle rekabete girdiğini ve bölgedeki diğer Müslüman ülkelere karşı agresif tavırlar sergilediğini ve tutumun BAE'nin ekonomi ve finans alanında da İslam'ın ruhundan uzaklaşmasına sebep olduğunu eleştirel bir dille ortaya koymuştur. Yazarın sonuç bölümünde BAE'nin izlediği politikalara karşı eleştirilerde bulunduktan sonra yöneticilerin ekonomik ve finansal zihniyetlerinin değişmesinin yanında bölgeye karşı geliştirdikleri rekabetçi bakış açısının yerini karşılıklı kazanmaya ve bölge haklarının ortak çıkarları doğrultusunda birlikte hareket etmeye bırakması şeklinde önerilerde bulunması çalışmaya değer katmıştır.

Kitabın sekizinci bölümünde Mervan Selçuk, "2030 Ulusal Vizyonu" hedeflerini gerçekleştirebilme adına İslami finans merkezi olma noktasında ciddi adımlar atan Katar'ın İslami finans ve bankacılık sektörünün gelişimini ve güncel durumunu çeşitli veriler yardımıyla ortaya koymuştur. Selçuk'un, İslami finans sektörünün Katar'daki gelişimini bu sektörün önemli kurum ve uygulamalarını, İslami bankacılık, İslami sermaye piyasaları, İslami sigortacılık, banka dışı finansal kuruluşlar, yatırım fonları ve şer'i yönetim olmak üzere ayrı başlıklar altında ele alması ve konularda Katar'ın dünya genelinde hangi konumda olduğunu verilerle ortaya koyması yerinde olmuştur. Ancak yazarın Katar'daki İslami finans çalışmaları hakkında olumlu veya olumsuz herhangi bir eleştiride bulunmamış olması bir eksiklik olarak dikkat çekmektedir.

Mücahit Özdemir tarafından kaleme alınan dokuzuncu bölümde, Kuveyt'teki İslami finans sektörünün gelişimi güncel verilerden hareketle ortaya konulmaya çalışmıştır. Yazar ilk olarak Kuveyt'in siyasi, hukuki ve demografik özellikleri ele aldıktan sonra ülkedeki İslami finans sektörünün gelişimini, İslami bankacılık, İslami sermaye piyasaları ve banka dışı kuruluşlar ve tekafül olmak üzere üç başlık altında ele almıştır. Bu bağlamda yazar genel olarak, Kuveyt'in petrole olan bağımlılığını azaltması için özel sektöre yatırım yapmasının önem arz ettiğini bu noktada da İslami bankalara önemli görevlerin düştüğünü vurgulamaktadır. Bu bağlamda ülkenin finans sisteminin en büyük kurumlarından biri olan Kuwait Finance House (KFH)'un en fazla Kuveytli çalıştıran şirket olarak Kuveyt'in 2035 vizyonunun önemli hedeflerinden biri olan "Kuveytlileştirme" planında ciddi bir rolü olduğu ifade edilmiştir. Çalışmanın sonucunda yazar, Kuveyt İslami finans sektörünün teknolojik çalışmalara ve genç girişimcilere önemli destekler verdiğini bunun ülkedeki İslami finans sektörüne olumlu katkıları olduğu belirtmiştir. Buna ilaveten Kuveyt İslami finans sektörünün en zayıf halkasının sukuk olduğunu, sukukla ilgili bazı yasal düzenleme kısıtlarının aşılması durumunda devletin de sukuk piyasasına dahil olabileceğini böylece genelde İslami finansla özelde ise ülkedeki sukuk piyasasına katkı sağlayacağı önerisi getirilmiştir.

Onuncu bölümde Abdullah Talha Genç ve Hakan Aslan tarafından, Suudi Arabistan'daki İslami finans sektörünün gelişimi ve mevcut durumu güncel verilerden hareketle grafik ve tablolar yardımıyla ortaya konulmuştur. Yazarlar diğer KİK ülkelerinden farklı olarak Suudi

Arabistan'ın kendi politik yapısı sebebiyle "İslami" kavramını finans kurumlarında kullanmamasının kafa karışıklığına yol açtığını bununla beraber ülkenin anayasasının şeriat olmasına rağmen konvansiyonel finans uygulamalarına müsaade edilmesinin bir ikilem oluşturduğunu eleştirel bir dille ortaya koymaları yerindedir. Bununla beraber çalışmanın sonuç bölümünün çok uzun olması sonuçların net bir şekilde anlaşılmasının önüne geçtiği söylenebilir.

Kitabın son bölümünde ise Murat Yaş, Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerinden İslami finans sektörüne en son dahil olan Umman'daki İslami finansın gelişimini politik ekonomi perspektifinden ele almıştır. Yazar Umman'da İslami finans faaliyetlerinin 2011 sonrasında başlamasına rağmen kısa vadede bu sektörde özellikle de İslami bankacılık, tekafül ve sukuk piyasalarında önemli bir yer edindiğine vurgu yapmaktadır. Yaş, bu hızlı gelişimin Umman sultanının uyguladığı politikalarından kaynaklandığını bununla beraber son beş yıldır gerekli teşvik mekanizmalarının uygulanmaması ve kamunun yeterince işin içine dahil olmaması sebebiyle ilk yıllardaki ivmeli büyümenin hızını kaybettiğini ifade etmektedir.

Kitabı genel olarak değerlendirecek olursak hem genel olarak İslami finansın politik ekonomisi hakkında bilgi sahibi olmak hem de İslami politik ekonominin Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerindeki İslami finansın gelişiminde nasıl bir etkisi olduğunu merak eden okuyucular için gayet doyurucu bir kitap olduğu söylenebilir. Bu açıdan kitabın iki kısımda tasarlanıp birinci kısımda kavramsal çerçeve oluşturmak adına teorik altyapının sunulması ikinci kısımda ise uygulamaya yönelik bilgiler verilmesi yerinde olmuştur. Kitabın teoriye yönelik kısmında KİK ülkeleri örneğinde İslami finans kurumlarının ortaya çıkışı, kalkınma ile olan ilişkileri, sosyal refaha katkıları ve kurumsal iktisat bağlamında değerlendirilmesine yer verilmiştir. Uygulama kısmında ise KİK ülkelerinin her birinin politik iktisadı çerçevesinde İslami finansal gelişimleri güncel verilerle desteklenerek incelenmiştir. Uygulama kısmının ilk bölümünde kitabın editörü tarafından Körfez bölgesinin genel olarak ekonomi politiğinin ele alınması okuyucunun uygulama kısmını daha iyi anlaması adına faydalı olmuştur. Bununla beraber İslami finansın politik ekonomisi adını taşıyan kitapta politik ekonominin duayenlerinden biri olan Mehmet Asutay tarafından yazılan önsözün bulunması kitaba ayrı bir değer katmıştır. Kitabın tüm bu olumlu yanlarına rağmen ufak da olsa bazı eleştirilere açık olduğunu ifade etmek gerekir. Özellikle uygulama kısmında yer alan bölümlerde konu ele alınırken standart bir başlıklandırma kullanılmamış olmaması KİK ülkelerini konu konu karşılaştırmak isteyen okuyucular için zorluğa sebep olabilir. Dolayısıyla bu zorluğun önüne geçmek için her bir bölüm başlığı sistematize edilebilirdi. Bununla beraber bazı bölümde özellikle sonuç kısımlarının çok uzun olması ulaşılan sonuçların net olarak görülmesine mani olmaktadır. Son olarak bu kitabın, tüm yönleriyle, İslami finansa, Körfez ülkelerine ve politik ekonomiye ilgi duyan herkese katkı sağlayacağını ve Türkçe literatürde hiç kuşkusuz önemli bir yer teşkil edeceğini belirtmekte fayda vardır.